

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITIHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA ELIMU YA SEKONDARI KIDATO CHA PILI

021

KISWAHILI

Muda: 2:30

MAJIBU

Mwaka: 2013

maktaba.tetea.org

Maelekezo

1. Karatasi hii in sehemu A, B, C, D na E.
2. Jibu maswali **yote** .
3. Majibu **yote** yaandikwe kwenye nafasi ulizopewa.
4. Majibu yote yaandikwe kwa kaalamu yenye wino wa bluu au mweusi.
5. Vifaa **vyote** vya mawasiliano visivyoruhusiwa **havitakiwi** katika chumba cha mtihani.
6. Andika **Namba yako ya Mtihani** katika kila ukurasa sehemu ya juu upande wa kulia.

KWA MATUMIZI YA MTAHINI TU		
NAMBA YA SWALI	ALAMA	SAININI TA MTAHINI
1		
2		
3		
4		
5		
JUMLA		

SEHEMU A (Alama 15)

1. Soma habari ifuatayo kisha jibu maswali yanayofuata.

Ukisimama hadharani kuzungumzia suala la haki za wanaume, watu wengi watakuona mwendawazimu, lakini wanaume wanazo changamoto kadhaa. Ni siri iliyofichuka sasa kuwa ni zamu ya wanaume kunyanyaswa kama walivyonyanyaswa wanawake.

Kwa miongo miwili ya mwisho wa karne ya ishirini, dunia nzima imekuwa katika harakati za kutetea haki za wanawake hususan watoto wa kike. Ni kweli kuwa mtoto wa kike amekuwa akidunishwa na kudhulumiwa na mifumo ya kitamaduni, kisiasa na kiuchumi iliyokosa mashiko.

Wasichana walitumbukia kwenye ghilba za ndoa za mapema katika umri mdogo, hawakupata fursa ya kwenda shule, walikeketwa na kufanyiwa dhuluma nyingine kadha wa kadha. Kutokana na hali hii, mtoto wa kiume amekuwa akifurahia hadhi ya kuzaliwa akiwa mvulana, kwamba ndiye anayefaa zaidi ya msichana. Si ajabu mzee mmoja kumuoza bintiye ili mahari itakayopatikana ilipe karo ya kaka yake anayesoma. Kikao kikuu cha haki za wanawake kule Beijing China cha mwaka 1985, ni mojawapo ya vikao vilivyomulika zaidi haki za wanawake.

Mashirika yasiyo ya kiserikali, Mashirika ya Umoja wa Mataifa, serikali mbalimbali na hata makampuni yaliunga mkono harakati za kupigana na adui mmoja "kukosekana kwa usawa wa jinsia". Lengo lilikuwa ni kumkweza msichana ili afike alipokuwa mvulana. Misaada ikatolewa, miradi ikaanzishwa, shule zikajengwa, mashirika ya kidini yakaibuka, mikopo ikatolewa na vyote vilimlenga huyo msichana aliyekuwa na mahitaji makubwa ya haki. Msichana akakwea; kwa kiasi kikubwa, akakikwea kizingiti.

Hatari ya harakati hizi, ni kuelemea upande wa jinsia ya kike zaidi na kusahau wanaume. Wanaume pia wanahitaji kupewa fursa na haki sawa kama wanawake. Tatizo la ajira kwa watoto hususan wa kiume waishio katika mazingira magumu na hatarishi linaongezeka nchini. Visa vya wizi, uharibifu wa mali na mauaji ya watu wasio na hatia vimezidi, aghalabu vijana ndio hutumiwa zaidi na watu wenye pesa kufanya uhalifu huo. Wapo ambao hawaendi shule wamegeukia dawa za kulevya, wanaitwa "mateja". Jitihada za dhati lazima zifanyike kuliokoa kundo hilo.

MASWALI

a. **Andika kichwa cha habari kinachofaa kwa habari hii (maneno yasizidi matano)**

“Haki za Wanaume Zatakiwa Kuangaliwa”

b. **Je, tatizo kuu linalozungumziwa katika habari uliyoisoma hapo ni lipi?**

Tatizo kuu ni kukosekana kwa usawa wa haki kati ya wanaume na wanawake, hasa baada ya juhudi za haki za wanawake kuwanyima wanaume fursa sawa, hali inayowapelekea vijana wa kiume kujiingiza katika uhalifu na matumizi ya dawa za kulevya.

c. Taja vitendo viwili vya unyanyaswaji walivyofanyiwa wasichana kulingana na habari uliyosoma.

(i) Ndoa za mapema katika umri mdogo.

(ii) Kukosa fursa ya kwenda shule.

d. Eleza maana ya maneno haya kama yalivyotumika katika habari uliyosoma.

(i) **Changamoto:** Matatizo au vikwazo vinavyohitaji kushughulikiwa, kama vile wanaume kukosa fursa sawa.

(ii) **Jinsia:** Kategoria ya watu kulingana na jinsia yao, yaani wanaume au wanawake, katika muktadha wa usawa.

(iii) **Kukweza:** Kumudu au kumudu hadhi ya msichana ili awe sawa na mvulana ki elimu na haki.

(iv) **Harakati:** Juhudi au kampeni za kutetea haki za wanawake, kama vile za Beijing 1985.

(v) **Miongo:** Vipindi vya miaka kumi, kama miongo miwili ya mwisho wa karne ya ishirini.

e. Andika ufupisho wa habari hiyo kwa maneno yasiyopungua 40 na yasiyozidi 80.

Wanaume wanakabiliwa na changamoto za ukosefu wa haki sawa na wanawake baada ya harakati za miongo miwili za mwisho wa karne ya ishirini za kutetea haki za wanawake. Wasichana waliokewa na ndoa za mapema na ukosefu wa elimu, wakipewa fursa nyingi zaidi kupitia misaada, miradi, na mikopo. Hata hivyo, wanaume wamesahaulika, hali inayowapelekea vijana wa kiume katika uhalifu, wizi, na matumizi ya dawa za kulevya. Juhudi zinahitajika kuhakikisha usawa wa haki baina ya jinsia zote.

SEHEMU B:

UTUMIZI WA LUGHA NA USAHIHI WA UANDISHI (Alama 15)

2. (a) Oanisha Orodha A na kujenga dhana sahihi. Onesha majibu yako kwa kutumia kisanduku ulichopewa. Namba (i) umepewa kama mfano.

Orodha A	Orodha B
(i) Huonesha mpangilio wa maneno ya lugha kialfabeti, maana zake, jinsi yanavyoandikwa na kutamkwa.	B. Kamusi
(ii) Lugha ya mazungumzo na Lugha ya maandishi.	I. Tanzu za Lugha
(iii) Maneno ambayo si sanifu yanayotumiwa na watu wachache wenye utamaduni mmoja.	D. Misimu

(iv) Mazungumzo au majibizano ya kupokezana baina ya watu wawili au zaidi.	A. Dayalojia
(v) Mtindo wa lugha kulingana na muktadha na kusudi la mazungumzo.	E. Rejesta
(vi) Taaluma inayohusu mpangilio wa maneno katika tungo.	G. Sarufi Miundo

Majibu:

Orodha A	(i)	(ii)	(iii)	(iv)	(v)	(vi)
Orodha B	B	I	D	A	E	G

(b) Chunguza mazungumzo yafuatayo kisha jaza sehemu zilizoachwa wazi.

Mchuuzi: Karibu mteja, mali mpya imengia leo leo. Kuangalia ni bure

Mteja: Viatu vya wanafunzi unauzaje?

Mchuuzi: **Bei yake ni Shilingi elfu kumi kwa jozi.**

Mteja: **Hiyo ni ghali, unaweza nipunguzia bei?**

Mchuuzi: **Naweza nikupunguzia hadi Shilingi elfu tisa.**

Mteja: **Bado ni ghali, unaweza nikatia hadi elfu saba?**

Mchuuzi: **Hapana, bei ya chini kabisa ni Shilingi elfu nane.**

Mteja: Ninazo hizo to ndugu yangu.

Mchuuzi: Basi lete, nipate hata nauli ya kurudia.

(c) Sentensi zifuatazo ni tata. Toa maana mbili kwa kila sentensi ili kuthibitisha utata huo.

i. Amempigia nini?

- Maana 1: Amepiga simu kwa nini (kwa sababu gani)?
- Maana 2: Amempiga (kumudu) nini (kwa kumudu gani, e.g., kwa mkono au kifaa)

ii. Ameiba kanga

- Maana 1: Ameiba kanga (nguo) kutoka kwa mtu.
- Maana 2: Ameiba (kuwa na wivu) kanga (mtu aliyevaa kanga)

iii. Ukipita sokoni njoo na nyanya

- Maana 1: Ukipita sokoni, njoo na nyanya (bibi).
- Maana 2: Ukipita sokoni, njoo na nyanya (mboga)

iv. **Dada, una ua?**

- Maana 1: Dada, una ua (maua)?
- Maana 2: Dada, una ua (kitambaa cha kichwa)?

v. **He ni nyumba ya wageni**

- Maana 1: Hii ni nyumba ya wageni (wageni wanaishi hapa).
- Maana 2: Hii ni nyumba ya wageni (nyumba yenyewe ni mgeni, e.g., haijulikani).

3. (a) Bainisha aina za maneno yaliyopigiwa mstari katika sentensi zifuatazo.

ii. **Viti vizuri vimepangwa vizuri sana.**

- **Vizuri** : Kielezi

iii. **Jumba lilikuwa limepasuka kuta zake mara tano.**

- **Limepasuka**: Kitenzi

iv. **Ah! Mwenzetu ameumia.**

- **Ah!**: Kihisishi

v. **Wale wali wa Liwale wamefika.**

- **Wali**: Kivumishi

vi. **Nitasafiri ingawa sijajiandaa.**

- **Ingawa**: Kihusishi

(b) **Chunguza jedwali lifuatalo kwa makini kisha jaza sehemu zilizoachwa wazi.**

NENO	Mzizi	Kauli Ya Kutendana	Kauli Ya Kutendwa
Kusema	Sema	Semana	Semwa
Kupiga	Piga	Pigana	Pigwa
Kuomba	Omba	Ombana	Ombwa
Kuandika	Andik	Andikana	Andikwa

(c) **Kamusi ina mambo makuu mawili ambayo ni Kidahizo na Kitomeo. Taja taarifa tano zinazopatikana kwenye kitomeo.**

- (i) Maana za neno (meanings of the word).
- (ii) Matamshi ya neno (pronunciation).
- (iii) Aina ya neno (word class, e.g., noun, verb).
- (iv) Mifano ya matumizi ya neno katika sentensi (example sentences).
- (v) Visawe vya neno (synonyms).

SEHEMU D (Alama 40)

FASIHI SIMULIZI

4. (a) Katika kuumba sanaa, kuna nyenzo mbalimbali zinazotumika ili kutofautisha maumbo/sanaa hizo. Kwa kutumia mchoro ufuatao, taja matawi ya sanaa unayoyafahamu.

Matawi ya sanaa:

- (i) Ngoma
- (ii) Nyimbo
- (iii) Hadithi
- (iv) Methali
- (v) Vitendawili

(b) Andika methali au nahau moja inayoelezea uhalisia wa tabia za watu za kila siku katika maisha yao kama zilivyotajwa katika jedwali lifuatalo:

Aina Ya Tabia	Methali au Nahau Inayohusika
(i) Uchoyo	A. Chovya chovya huliwa na mvuvi
(ii) Uvivu wa kuishi na kutegemea mali au hali ya ndugu	B. Kula kwa mkono wa kulia
(iii) Kusema sana au kuzungumza kulinganisha na wanachama wa kikundi hicho	C. Lugha yake ni kama chumvi
(iv) Kutoa au kupekea rushwa	D. Kula nguruwe
(v) Kulea watoto katika malezi yasiyo faa kwa kuogopa kuwa wataumia	E. Kuku mweupe huleta balaa

(c) Soma utungo ufuatao kisha hakiki maudhui yake

Nakuona waduwa,
Maisha kuyashangaa,
Husuda zimekujaa,
Kuhusudu walojaa,
Siharakishe maisha,
Nawe una fungu lako.

Ubado ni mwanafunzi,
Usiingiwe simanzi,
Ruka vikwazo vya pumzi,
Uipambe yako enzi,
Maisha safari ndefu,
Kutembea usichoke.

Soma bado endelea,
Sicheze pate potea,
Muda ukishatimia,
Maisha tafurahisha,
Usiache kutegua,
Kwa kutegemea tega.

Punguza haraka zako,
Badilisha mwendo wako,

Subira ni chombo chako,
Takutwisha kwenye fuko,
Usisahu usemi,
Subira yavuta heri.

MASWALI

i. Nini dhamira ya mtunzi wa utungo huu?

Dhamira ya mtunzi ni kumudu na kumudu mwanafunzi asiyeharakisha maisha kwa husuda bali afanye bidii na subira ili afanikishe maisha yake.

ii. Mtunzi wa utungo huu anakerwa na kitu gani?

Mtunzi anakerwa na tabia ya mwanafunzi kuhusudu wengine waliFanikiye na kuharakisha maisha badala ya kusubiri na kufanya bidii.

iii. Taja ujumbe mmoja anaotoa mtunzi wa utungo huu.

Subira ni muhimu maishani kwa sababu inamudu mtu kufikia mafanikio bila kuharakisha au kuhusudu wengine.

iv. Mtunzi wa utungo huu anaamini nini kuhusu maisha ya mtu?

Mtunzi anaamini kuwa maisha ni safari ndefu inayohitaji subira, bidii, na juhudi za mara kwa mara ili kufanikisha malengo, na kwamba kila mtu ana fungu lake la mafanikio.

v. Elezea fundisho moja unalolipata baada ya kusoma utungo huu.

Fundisho ni kwamba ili kufanikisha maisha, mtu anapaswa kuwa na subira, kuepuka husuda, na kufanya bidii bila kuharakisha au kutegemea wengine, kwani kila mtu ana wakati wake wa mafanikio.

SEHEMU E (Alama 15)

UANDISHI WA INSHA/UTUNGAJI

5. Wewe ni miongoni mwa Watanzania wanaopenda kuishi maisha marefu, hivyo unakerwa sana na tatizo la ajali za barabarani. Andika barua kwenye gazeti la Uhuru ukipendekeza kwa serikali hatua gani zichukuliwe ili kuthibiti ajali za barabarani. Toa hoja tatu tu.

Barua:

John Mrema
S.L.P. 12345
Dar es Salaam
Mei 26, 2025

Mhariri, Gazeti la Uhuru
S.L.P. 67890
Dar es Salaam

YAH: Pendekezo la Hatua za Kuthibiti Ajali za Barabarani

Mheshimiwa Mhariri,
Mimi ni mmoja wa Watanzania wanaokerwa sana na ongezeko la ajali za barabarani zinazoharibu maisha ya watu wengi. Napenda kutoa mapendekezo yafuatayo kwa serikali ili kuthibiti tatizo hili.

Kwanza, serikali inapaswa kuimarisha udhibiti wa sheria za barabarani kwa kuweka polisi wa trafiki wengi zaidi kwenye barabara na kuhakikisha wanaokiuka sheria, kama vile wale wanaovuka mwendo kasi, wanachukuliwa hatua za kisheria mara moja. Hii itapunguza tabia za udereva wa kiholela zinazosababisha ajali.

Pili, inafaa serikali ihamasishe ujenzi wa barabara salama na za kutosha, ikiwa ni pamoja na kuweka alama za barabarani wazi na taa za trafiki kwenye makutano hatarishi. Barabara nyingi Tanzania hazina alama za kutosha, hali inayochangia ajali hasa usiku.

Mwisho, serikali inapaswa kuanzisha kampeni za uelewa wa usalama barabarani kwa wote, ikiwa ni pamoja na wanaofunzi, madereva, na watalii. Hii itawasaidia kuelewa umuhimu wa kufuata sheria za trafiki na kuepuka tabia kama vile kutumia simu wakati wa kuendesha gari.

Natumai mapendekezo haya yatapelewa kipaumbele ili tuishi maisha marefu bila hofu ya ajali za barabarani.

Wako wa Dhati,
John Mrema